

Хмельницького інституту регіонального управління і права. – С. 66-72. – Режим доступу : <http://www.univer.km.ua/visnyk/632.pdf> (12.07.2014). **2.** Пестрикова А. А. Суррогатне материнство в Росії : монографія / Пестрикова А.А. – Самара : Самар.гуманит. акад., 2008. – С.30 **3.** Байбороша Н. С. Сущность института суррогатного материнства [Електронний ресурс] / Н. С. Байбороша // Журнал международного права и международных отношений. – 2008. – № 3. – Режим доступу : http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1426&Itemid=5 (12.07.2014). **4.** Суррогатное материнство / Википедия – Свободная онлайн-энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Суррогатное_материнство#cite_note-term1-0. (12.07.2014). **5.** Энциклопедический словарь медицинских терминов [Електронний ресурс]. – М. : Советская энциклопедия. – 1982–1984 г. – Режим доступу: <http://enc-dic.com/medicine/Gestacionnyj-6738.html> (12.07.2014). **6.** Суррогатное материнство. Комментарии ESHRE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.probirka.org/surrogatnieprogrammy/611-surrogprogreshre.html>. (12.07.2014). **7.** Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя / В.А. Ватрас // Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні”. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. – С. 249-251. **8.** Розгон О. Суррогатне материнство: проблеми правового та договірного регулювання / О. Розгон // Мала енциклопедія нотаріуса. – №3. – 2010. – С. 3 **9.** Явор О. А. Правові аспекти суррогатного материнства [Електронний ресурс] / Явор О.А. – Режим доступу : <http://dspace.nulau.edu.ua:8088/bitstream/123456789/1398/1/Yvor.pdf> (12.07.2014). **10.** Москалюк В. Договір про суррогатне материнство / В. Москалюк // Нотаріат для Вас. – 2006.– № 12 (86). – С. 70. **11.** Айвар, Л. К. Правовая защита суррогатного материнства / Л. К. Айвар // Адвокат. – 2006. – № 3. – С. 17-21. **12.** Михайлова, И. А. Законодательство, регулирующее установление происхождения детей, нуждается в корректировке [Текст] / И. А. Михайлова // Вопросы ювенальной юстиции. – 2009. – № 2. – С. 12-15. **13.** Розгон О. Цит. праця. – С. 17. **14.** Пестрикова А. А. Цит. праця. – С. 108. **15.** Явор О. А. Цит. праця. – С. 131. **16.** Пестрикова А. А. Цит. праця. – С. 108. **17.** Розгон О. Цит. праця. – С. 8. **18.** Москалюк В. Цит. праця. – С. 69. **19.** Коломієць А. С. Цивільно-правові відносини з суррогатного материнства // [Електронний ресурс] / А.С. Коломієць. – Режим доступу : http://lib.uabs.edu.ua/library/P_Visnik/Numbers/2_7_2012/07_03_05.pdf (12.07.2014). **20.** Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/43515/print1392119051359282>(12.07.2014). **21.** Розгон О. Цит. праця. – С. 11.

УДК 343.4(477)

О. В. УЗУНОВА, Є. О. АРТЬОМОВ

ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ПРОТИПРАВНИМ ДІЯННЯМ ТА СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИМИ НАСЛІДКАМИ У ЗЛОЧИНАХ З МАТЕРІАЛЬНИМ СКЛАДОМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ШЛЯХОМ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто та проаналізовано причинно-наслідковий зв'язок між протиправним діянням особи та суспільно небезпечними наслідками, як обов'язкову ознаку об'єктивної

© УЗУНОВА Оксана Василівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Запорізького національного університету

© АРТЬОМОВ Євген Олександрович – студент юридичного факультету Запорізького національного університету

сторони складу злочину. Визначено особливості зв'язку між протиправним діянням і суспільно небезпечними наслідками у злочинах, що вчиняються шляхом бездіяльності. Подано практичні поради щодо правильного застосування норм кримінального закону при вирішенні питання про наявність в поведінці особи складу злочину у випадку вчинення злочину із матеріальним складом шляхом бездіяльності. Надано пропозиції щодо подальших наукових досліджень поставленої в статті проблеми та вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність. Автори дійшли висновку про необхідність встановлення причинно-наслідкового зв'язку не між злочинною бездіяльністю та суспільно-небезпечними наслідками (існування такого зв'язку взагалі виключене), а зв'язку між гіпотетично правомірною поведінкою особи та альтернативним варіантом розвитку подій, який виключав би настання суспільно-небезпечних наслідків. Крім того, автори вважають, що відсутність законодавчого визначення поняття складу злочину та його ознак у КК України неприпустиме і призводить до неправильного розуміння суб'єктами правозастосовної діяльності норм кримінального закону.

Ключові слова: бездіяльність, злочин, матеріальний склад, об'єктивна сторона, протиправне діяння, склад злочину, суб'єктивна сторона, суспільно-небезпечні наслідки, форма вини

Узунова О.В., Артёмов Е.А. Особенности связи между противоправным поведением и общественно опасными последствиями в преступлениях с материальным составом, которые совершаются путём бездействия

Рассмотрена и проанализирована причинно-следственная связь между противоправным поведением лица и общественно опасными последствиями, как обязательным признаком объективной стороны состава преступления. Определены особенности связи между противоправным поведением лица и общественно опасными последствиями в преступлениях, которые совершаются путём бездействия. Поданы рекомендации практического характера касательно правильного применения норм уголовного закона при решении вопроса о присутствии в поведении лица состава преступления в случае совершения преступления с материальным составом путём бездействия. Внесены предложения по поводу дальнейших научных исследований поставленной в статье проблемы и усовершенствования законодательства об уголовной ответственности. Авторы пришли к выводу о необходимости установления причинно-следственной связи не между преступной бездеятельностью и общественно опасными последствиями (существование такой связи вообще исключено), а связи между гипотетически правомерным поведением лица и альтернативным вариантом развития событий, который исключал бы наступления общественно опасных последствий. Кроме того, авторы считают, что отсутствие законодательного определения понятия преступления и его признаков в УК Украины недопустимо и приводит к неправильному пониманию субъектами правоприменительной деятельности норм уголовного закона.

Ключевые слова: бездеятельность, преступление, материальный состав, объективная сторона, противоправное деяние, состав преступления, субъективная сторона, общественно-опасные последствия, форма вини

Uzunova Oksana, Artyomov Evgen. Peculiarities of a connection between the unlawful act and socially dangerous consequences in a crime with material component committed through omission

The article analyses the cause-effect relationship between the unlawful act of a person and socially dangerous consequences as an indispensable sign of objective aspect of *corpus delicti*. The authors determine the peculiarities of connection between an unlawful act and socially dangerous consequences in crimes committed by omission. The article gives practical advice as to correct application of rule of criminal law in the process of settling the issue of presence of *corpus delicti* in the behaviour of a person in case of committing a crime with material component through omission. The scientists propose ways of further scientific research of the issue dealt with in the article and of improvement of criminal legislation. The

authors make a conclusion that it is necessary to establish a cause-effect relationship not between criminal omission and socially dangerous consequences (the existence of such relationship is ruled out) but the relationship between hypothetical lawful behavior of a person and an alternative variant of development of affairs which would eliminate socially dangerous consequences. Moreover, the authors consider that the absence of legislative definition of the notion of corpus delicti in the Criminal Code of Ukraine is inadmissible and leads to incorrect understanding of rules of the criminal law by subjects of law enforcement.

Key words: *inactivity, crime, material composition, the objective side, the wrongful act of the crime, the subjective side, socially dangerous consequences, a form of guilt*

Актуальність зазначеної теми викликана недосконалістю діючого законодавства, що визначає підставу кримінальної відповідальності в ч. 1 ст. 2 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Зазначена норма містить положення, відповідно до якого єдиною і достатньою підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину.

Основною метою дослідження є узгодження теорії кримінального права із формальною логікою, виправлення істотної помилки в розумінні об'єктивної сторони складу злочину для приведення правозастосовної діяльності у відповідність до вимог верховенства права і закону, зокрема у випадку застосування кримінального закону до осіб, які вчинили злочин шляхом бездіяльності.

Головним завданням дослідження є аналіз законодавства України, а також положень теорії кримінального права і вимог формальної логіки, вироблення практичних рекомендацій щодо встановлення зв'язку між злочинною бездіяльністю і суспільно-небезпечними наслідками, надання рекомендацій щодо неприпустимості притягнення особи до відповідальності у певних випадках, які неоднозначно становлять малозначне діяння, повернення уваги науковців до поставленої проблеми із метою подальшого її дослідження і внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України.

Зміст поняття «склад злочину» законодавцем не розкрито, внаслідок чого його можна встановити лише звернувшись до теорії кримінального права. Однак слід зазначити, що ознаки трьох із чотирьох елементів складу злочину законодавцем охарактеризовано стисло, несистемно і частково.

Так, розділ V Загальної частини КК України визначає вину, основні її форми та надає визначення умислу й необережності. Розділ IV Загальної частини КК України характеризує суб'єкт злочину та визначає його ознаки. Особлива частина КК України побудована за принципом, в основу якого покладено розмежування злочинів за об'єктом посягання.

Таким чином законодавцем охарактеризовано загальні риси усіх елементів складу злочину, окрім об'єктивної сторони. В той же час, незважаючи на значні досягнення теорії кримінального права у дослідженні об'єктивної сторони складу злочину, одна з проблем залишається наразі недослідженою.

За загальним правилом об'єктивна сторона злочину з матеріальним складом, має містити наступні елементи:

- злочинне діяння;
- суспільно небезпечні наслідки;
- причинно-наслідковий зв'язок між злочинною бездіяльністю та суспільно-небезпечними наслідками¹.

Вказані теоретичні напрацювання так само відносяться і до злочинів, що вчиняються у формі бездіяльності.

Предметом даного дослідження є причинно-наслідковий зв'язок у злочинах з матеріальним складом, які вчиняються шляхом бездіяльності, оскільки такий зв'язок має певні особливості.

Так, при вчиненні злочину шляхом бездіяльності суспільно небезпечні наслідки настають в силу звичайного розвитку подій, якому особа мала б запобігти в силу важливості суспільних відносин, що охороняються державою². В силу важливості вказаних відносин держава вимагає від особи втручання в звичайний розвиток подій і карає за невтручання.

Проте оскільки суспільно небезпечні наслідки настають за звичайного розвитку подій, в який особа не втрутилась, то слід дійти висновку, що в причинно-наслідковому зв'язку з наслідками перебуває не бездіяльність особи, а саме ті життєві обставини, на які винна особа не вплинула.

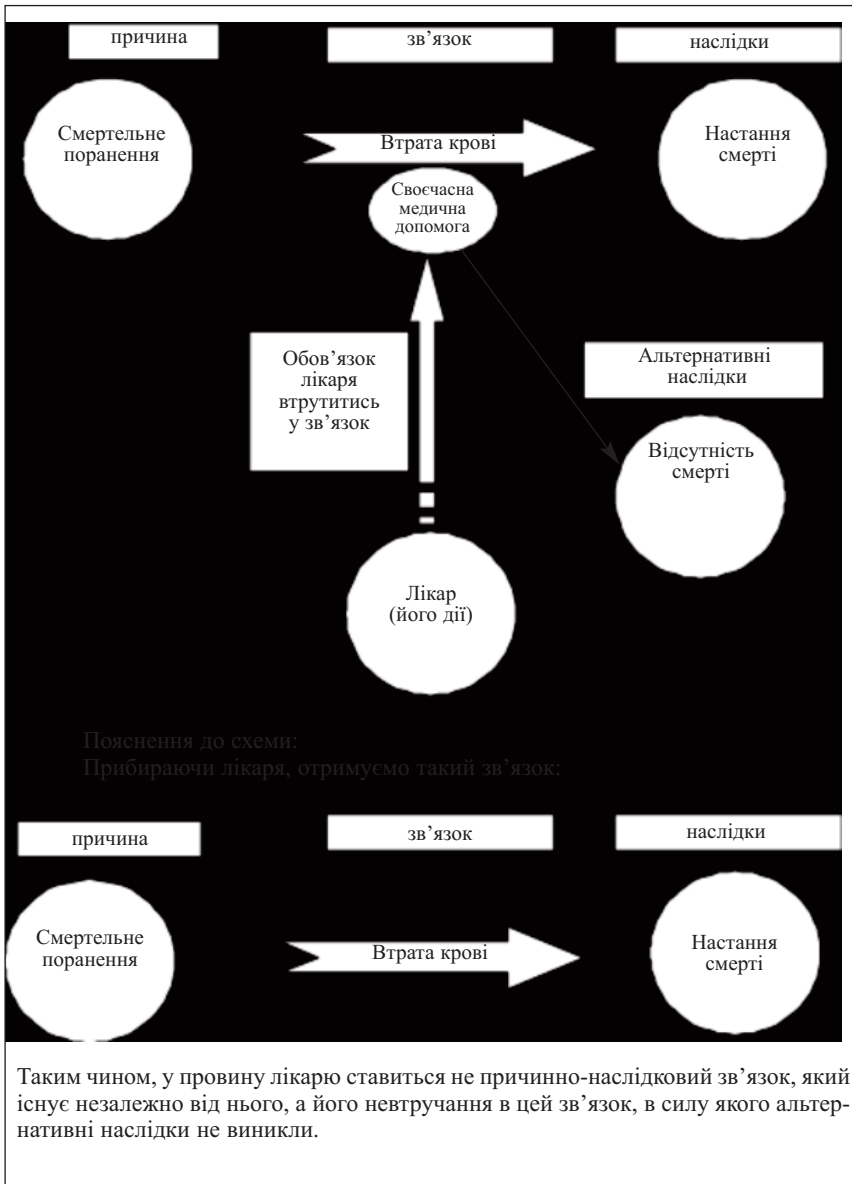
Наприклад, лікар не надає допомогу людині, пораненій в життєвоважливий орган, оскільки бажає її смерті, і людина помирає. Бездіяльність лікаря в даному випадку не є причиною смерті, оскільки він не вчинив жодних дій, які б викликали смерть. Пацієнт помер від отриманих поранень, і саме поранення перебувають у причинно-наслідковому зв'язку зі смертю пацієнта. Бездіяльність лікаря в даному разі знаходиться поза причинно-наслідковим зв'язком і жодного відношення до нього не має (див. схему). Умисне вбивство, яке вчинив лікар в даному випадку, належить до злочинів з матеріальним складом і може вчинятись шляхом бездіяльності³.

Проте виходячи з вищенаведених міркувань, у даному випадку відсутній причинно-наслідковий зв'язок, оскільки бездіяльність лікаря не порушила звичайного розвитку подій. Таким чином, другорядною метою роботи є пошук відповідей на наступні питання:

- Чи необхідно встановлювати зв'язок між бездіяльністю та суспільно небезпечними наслідками у злочинах з матеріальним складом?
- Чи є такий зв'язок причинно-наслідковим?
- У чому полягають особливості такого зв'язку?

Відповідаючи на перше із зазначених питань, слід виходити з такого. Встановлення зв'язку між протиправним діянням і наслідком є необхідною передумовою правильного(справедливого) застосування норм кримінального закону. Вказане обумовлене вимогою ч. 1 ст. 8 Конституції України, яка поклала в основу правового ладу держави принцип верховенства права⁴. Складовою принципу верховенства права є принципової правової певності⁵. В частині суб'єктивної сторони національне законодавство ціл-

**Схема причинно-наслідкового зв'язку
у випадку із злочинною бездіяльністю лікаря**

ком відповідає вказаним вимогам. Зокрема, відсутність можливості у особи обрати правильний варіант поведінки виключає її відповідальність. Так діяння, які є випадками і щодо яких особа не могла або не повинна була передбачити причинно-наслідковий зв'язок не тягнуть за собою відповідальності, оскільки виключається будь-яка форма вини. Такі випадки в теорії кримінального права називаються казусами⁶.

Щодо об'єктивної сторони теоретиками висувається вимога щодо доведення і встановлення зв'язку між діянням і наслідками⁷. Притягнення особи до відповідальності без встановлення зв'язку між бездіяльністю і наслідками призведе до ситуації, несумісної із принципом правової певності, оскільки особа втратить можливість передбачити правові наслідки своєї бездіяльності.

Таким чином, слід вказати, що у кримінальному провадженні щодо злочинів із матеріальним складом, які вчиняються у формі бездіяльності, обов'язковому встановленню підлягає зв'язок між злочинною бездіяльністю і суспільно небезпечними наслідками. Недотримання такої вимоги є порушенням ч. 1 ст. 8 Конституції України.

Відповідаючи на друге питання, слід сказати, що дійшовши висновку про необхідність встановлення зв'язку між бездіяльністю і наслідками, слід вирішити чи є такий зв'язок причинно-наслідковим. Причинно-наслідковий зв'язок виникає між діянням і наслідками. Причинно-наслідковому зв'язку властиві наступні ознаки:

- причина передую наслідку;
- причина є необхідною умовою настання наслідків;
- причина створює реальну можливість настання наслідків;
- причина з необхідністю викликає наслідки⁸.

Аналізуючи зазначену вище ситуацію із лікарем слід дійти висновку, що причинно-наслідковий зв'язок відсутній, оскільки смерть настала від раніше отриманих поранень. Логічний ряд: «поранення в життєво важливий орган – смерть» є завершеним, лікар до нього жодного відношення не має. У випадку повної відсутності лікаря (порушення п. 2 вище) наслідки все одно настали б, а тому його не можна вважати необхідною умовою настання наслідків.

Крім того, кримінальний закон, встановлюючи відповідальність за бездіяльність, вимагає від особи втручання в звичайний розвиток подій, тобто втручання в уже існуючий причинно-наслідковий ряд, з метою запобігання наслідкам⁹.

У випадку ж покарання за дії, кримінальний закон вимагає від особи не започатковувати певних причинно-наслідкових рядів. Наприклад не стріляти в особу, щоб не спричинити її смерть.

У випадку ж злочинної бездіяльності будь-яка особа, як зазначений вище лікар, буде знаходитись поза причинно-наслідковим зв'язком в той час, як матиме обов'язок і можливість в такий зв'язок втрутитись¹⁰.

Таким чином, відповідаючи на друге поставлене питання, слід вказати, що зв'язок, який існує між злочинною бездіяльністю і суспільно небезпечними наслідками у злочинах з матеріальним складом не є причинно-наслідковим, оскільки бездіяльність особи не спричиняє змін у реальному світі і не втручається в звичайний перебіг подій.

Виходячи з зазначеного вище, відповідь на третє питання слід починати з того, що зв'язок, який виникає між бездіяльністю суб'єкта злочину і злочинними наслідками, має певні особливості. По-перше, особа, що вчиняє злочинну бездіяльність, знаходиться поза причинно-наслідковим зв'язком. По-друге, така особа повинна мати обов'язок і можливість втрутитись і в цей зв'язок (вказані ознаки є обов'язковими ознаками злочинної бездіяльності як такої)¹¹. По-третє, таке втручання повинно створювати можливість зміни причинно-наслідкового ряду.

На третій ознаці слід зупинитись детальніше. Встановлюючи зв'язок між злочинною бездіяльністю і суспільно небезпечними наслідками слід визначити, після встановлення перших двох ознак такого зв'язку, чи могло втручання такої особи створити принаймні реальну можливість зміни звичайного перебігу подій. У випадку, якщо лікар не втрутився, хоча міг і мав втрутитись в перебіг хвороби пацієнта, проте його втручання не могло створити можливість уникнення наслідків, лікаря притягати до відповідальності неможна.

Вказана позиція обґрунтовується перш за все вимогою справедливості закону, яка, на думку Конституційного Суду України, є основою складовою принципу верховенства права¹².

Крім того, та обставина, що бездіяльність не вплинула і не могла вплинути на настання суспільно-небезпечних наслідків, нівелює суспільно-небезпечний характер такої бездіяльності, відповідно до ч. 2 ст. 11 КК України.

Таким чином, слід зазначити, що зв'язок між злочинною бездіяльністю і суспільно небезпечними наслідками у злочинах з матеріальним складом характеризується кількома особливостями і відрізняється від причинно-наслідкового.

Окремо слід вказати, що наявність різних теоретичних точок зору і різного правозастосування може спричинити стан правової невизначеності в країні, а тому законодавцю слід розглянути можливість доповнення КК України розділом, присвяченим складу злочину, його елементам та їх ознакам.

Отже, встановлення зв'язку між злочинною бездіяльністю і суспільно небезпечними наслідками у злочинах з матеріальним складом є обов'язковим. Зазначений зв'язок не є причинно-наслідковим. Такому зв'язку властиві наступні ознаки: особа, що вчиняє бездіяльність, знаходиться поза причинно-наслідковим зв'язком; така особа має обов'язок втрутитись в причинно-наслідковий ряд; втручання такої особи в причинно-наслідковий ряд має створювати принаймні можливість уникнення суспільно-

небезпечних наслідків. Поняття складу злочину, характеристика його елементів і їх ознак, а також особливості зв'язку між діянням і наслідком в окремих випадках потребують законодавчого регулювання.

1. *Бажанов М.І.* Кримінальне право України: загальна частина / Бажанов М.І. – Дніпропетровськ : Пороги, 1992 – С. 38. 2. *Таганцев Н.С.* Русское уголовное право: часть общая Таганцев Н.С. – Тула: Автограф, 2001. – 1488 с. 3. *Сташис В.В.* Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / В.В. Сташис, В.Я. Тацій / за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 335. 4. *Конституція* України: Закон України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> 5. *Рішення* Європейського суду з прав людини у справі «Реквені проти Угорщини» від 20 травня 1999 року [Електронний ресурс] // Український портал практики Європейського суду з прав людини. – Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=279>. 6. *Таганцев Н.С.* Русское уголовное право: часть общая / Таганцев Н.С. – Тула: Автограф, 2001. – С. 81. 7. *Бажанов М.І.* Цит. праця. – С. 38. 8. Там само. – С. 40. 9. *Таганцев Н.С.* Цит. работа. 10. *Бажанов М.І.* Цит. праця. – С. 35. 11. Там само. 12. *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 02 листопада 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

УДК 343.1

О. Ю. БУСОЛ

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджено правове регулювання протидії корупції країн світової співдружності. Розглядаються думки вчених щодо позитивного і негативного впливу глобалізації на рівень корупції в Україні. Зроблено висновок про місце України в протидії корупції на міжнародній арені в умовах глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, корупція, корупційна злочинність, протидія, міжнародне співробітництво.

Бусол Е.Ю. Противодействие коррупционной преступности в условиях глобализации

Исследовано правовое регулирование противодействия коррупции стран мирового сообщества. Рассматриваются мнения ученых относительно позитивного и негативного влияния глобализации на уровень коррупции в Украине. Сделан вывод о месте Украины в противодействии коррупции на международной арене в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, коррупция, коррупционная преступность, противодействие, международное сотрудничество.

© БУСОЛ Олена Юріївна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ Національної академії наук України